

Г. А. Нерсисян,
к. філос. н., викладач кафедри теорії і практики управління факультету
соціології і права, Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені І. Сікорського", м. Київ

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ МОЛОДІ — ЗАПОРУКА ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ

G. Nersesyan,
Ph.D. in Philosophy, Teacher of the Department of Theory and Practice of Management of the Faculty of Sociology
and Law of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute. I. Sikorsky", Kyiv

MEDIA LITERACY OF YOUNG PEOPLE IS THE KEY TO COUNTERACTING INFORMATION AGGRESSION

В умовах невщухаючої деструктивної інформаційно-психологічної пропаганди з боку Росії по відношенню до України дуже важливо суспільству бути "розумним", або іншими словами — бути інформаційно грамотними і освіченими, вміти розрізнити брехню і маніпуляцію від правди і істини. Адже відвертий блеф, спотворення фактів і історичних подій, ворожа пропаганда створюють несприятливий ґрунт для формування протиукраїнської свідомості у людей, якою потім можна вміло управляти і маніпулювати. Громадська думка під дією маніпулятивних технологій і спеціальних інформаційних атак спотворюється, що вочевидь йде не на користь самим людям і українській державі в цілому.

У суспільстві особливо активна молодь. Молоді люди найбільш прогресивний, чутливий і рішучий соціальний прошарок. Тому вкрай важливо, щоб окрім інших, головним чином саме вони знали правду — вміли розрізнити між міфом і правдою, між маніпуляцією і реальністю, між фейком і істиною, — могли орієнтуватися у інформаційному просторі у процесі "споживання" інформації.

За результатами здійсненого соціологічного дослідження, сучасна молода людина здебільшого інформацію отримує із соціальних мереж. Молодь цікавиться суспільно-політичними подіями в країні, але далеко не завжди розуміє і доволі зрідка перевіряє, наскільки об'єктивно подана інформація у ЗМІ. З огляду на це, важливо, щоб молодь була медіаосвіченою — вміла критично мислити. Адже медіаграмотність — запорука протидії російській інформаційній агресії.

In this context, the destructive informational and psychological propaganda from Russia towards Ukraine is very important for the society to be "intelligent", in other words, to be informationally literate and educated, able to distinguish between lies and manipulation of truth and truth. Because frank bluffing, distortion of facts and historical events, hostile propaganda creates an unfavorable ground for the formation of anti-Ukrainian consciousness in people, which then can be skillfully managed and manipulated. Public opinion under the influence of manipulative technologies and special information attacks is distorted, which obviously does not benefit the people themselves and the Ukrainian state as a whole.

The society is especially active youth. Young people are the most progressive, sensitive and decisive social stratum. Therefore, it is extremely important that, among other things, they know exactly the truth — they were able to distinguish between the myth and the truth, between manipulation and reality, between fairy and truth — they could navigate the information space in the process of "consuming" information.

According to the results of a sociological survey, a modern young person mainly receives information from social networks. Young people are interested in social and political events in the country, but they do not always understand and rarely check how objectively information is presented in the media. In view of this, it is important that young people are educated in the media — able to think critically. After all, media gravity is a pledge of counteraction to Russian information aggression.

Ключові слова: молодь, інформація, інформаційний простір, медіаграмотність, медіаосвіта, інформаційна війна.

Key words: youth, information, information space, media literacy, media education, information warfare.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вже який рік поспіль України тримає оборону російській військово-політичній і інформаційній агресії. Вочевидь, з плином часу у відносинах двох країн здебільшого переважає інформаційна агресія на противагу військовій, через що відзначається так званий гібридний характер протистояння між країнами.

В умовах невщухаючої і невинної деструктивної інформаційно-психологічної пропаганди з боку північного сусіда по конструюванню у свідомості людей відповідних виграшних для себе і заангажованих світоглядних конструктів дуже важливо суспільству бути "розумним", тобто іншими словами — бути інформаційно грамотними і перебірливими, вміти розрізнати брехню і маніпуляцію від правди і істини. Це вкрай важливо, аби не стати об'єктами маніпулювання і "шестернями" механізму деструктивної соціальної інженерії. Важливо розуміти сутність речей і орієнтуватися в технологіях маніпуляцій і спекуляцій. Особливо це важливо в умовах, коли дестабілізуючі інформаційні впливи йдуть як зовні, так і з середини країни.

Адже відвертий блеф, спотворення фактів і історичних подій, ворожа пропаганда створюють несприятливий ґрунт для формування протіукраїнської свідомості у людей, якою потім можна вміло управляти і маніпулювати. Громадська думка під дією маніпулятивних технологій і спеціальних інформаційних атак спотворюється, що вочевидь не йде на користь самим людям і українській державі в цілому.

У суспільстві особливо активна і прогресивна у нас молодь. Саме вони дуже чутливі до суспільно-політичних процесів в країні і рішучі до змін. Через непохитну волю до свободи і поваги до людської гідності, непримиримість до несправедливості і злочинності в країні завдяки саме молоді стала можливою Революція Гідності.

З огляду на це, вкрай важливо, щоб окрім інших, головним чином саме молодь знала правду — вміло розрізняла між міфом і правдою, між маніпуляцією і реальністю, між фейком і істиною, — орієнтувалася у інформаційному просторі у процесі "споживання" інформації. Це й є запорука ефективній протидії інформаційній російській агресії у медіапросторі.

Але ж питання медіаграмотності молоді в умовах інформаційної агресії Росії залишаються недостатньо дослідженими. Немає відповідної державної політики щодо медіаосвіти і дієвих практик імплементації цієї політики. Але ж в умовах прогресуючої інформаційної антиукраїнської пропаганди, фактично можна опиратися лише на два фактори проукраїнських змін — на-

явність національної соціокультурної свідомості (ідеології), а також медіаосвіченість населення як засобу перебірливого і критичного мислення. Медіаграмотність виступає як фільтр — оборонний засіб від різноманітних інформаційно шкідливих подразників, а наявність у населення ідеологічної соціокультурної свідомості — як наступальне знаряддя для формування проукраїнського суспільства і розвитку успішної держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Тема медіаграмотності доволі жваво обговорюється на різних інтернет-ресурсах, на конференціях, симпозиумах, тематичних зустрічах. Актуальні питання медіаосвіти опрацьовували такі вчені, публіцисти і дослідники, як В. Іванов, І. Чемерис, К. Левківський, Н. Дружбляк, С. Гмиза, В. Набруско, А. Манойло, О. Короченський.

Втім, до проблеми медіаграмотності зверталися дослідники з різних наук — В. Різун, М. Тимошик, В. Шкляр, В. Шпорлюк, І. Слісаренко, Л. Шульман, В. Пугач, Г. Онкович, Н. Іллік, Б. Потятник та ін. Класичні праці Г. Лассуела і М. Маклюєна формують теоретичні підґрунтя для дослідження проблем функціонування медіапростору. Н. Габор, С. Квіт, В. Різун, Л. Павлюк, Б. Потятник, І. Михайлін, Л. Саєнкова внесли чималий вклад у розвиток просвітництва у сфері медіаосвіти.

Дослідники О. Клепіков, Н. Костенко, С. Макєєв, М. Томенко вивчають політичну роль засобів масових комунікацій у вітчизняному суспільстві.

Теорії інформаційного суспільства і діяльність сучасних ЗМІ у критичному аспекті розглядають у своїх дослідженнях Е. Андрунас, О. Вартанова, Г. Вебстер, М. Землянова, Ю. Качанова, І. Засурський, В. Конечька, О. Соколова та ін.

Однак у цілому досліджень з цієї тематики, особливо емпіричних, недостатньо. Тим паче, не вистачає теоретичного осягнення емпіричного матеріалу щодо стану медіаграмотності молоді як вкрай важливої складової протидії інформаційно-психологічній російській агресії.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні ми відзначаємо стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що збільшує масив, обсяги і потік інформації. При цьому інформація, яка "споживається", якою користуються люди, вочевидь зумовлює значний вплив на свідомість, а потім й на світогляд і поведінку людей. Отже, за таких обставин, вра-

ховуючи наявність в інформаційному просторі широкого масиву необ'єктивної, заангажованої і спотвореної інформації, людина повинна вміти вміло орієнтуватися і безпечно користуватися інформацією.

З цього приводу доволі влучно зазначає С. Квіт, констатує, що "українське суспільство перебуває між двома формами тиску на масову свідомість. З одного боку, багатьма політичними силами експлуатуються рецидиви тоталітарної спадщини. З другого — новітні технології уможливають набагато більш ефективні форми ідеологічних впливів" [8, с. 30]. Можна додати, що окрім цих двох факторів впливу, сьогодні маємо ще й цілеспрямовану масовану інформаційно-психологічну атаку з боку Росії.

За таких умов, переважна частина інформаційного простору нашарована негативною, деструктивною, заангажованою, однобічною, спотвореною, неточною, неповною, нецілісною, невизначеною інформацією. Водночас людина сьогодні за день отримує стільки інформації завдяки засобам масових комунікацій і інтернет-технологіям, скільки людина покоління минулого століття за півжиття. Тому вкрай важливо вміти бути перебірливим у отриманні і користуванні інформацією із засобів масової інформації.

Як вважає професор, доктор філософських наук В. Іванов, треба вміти працювати з інформацією. Саме на це спрямовані уроки з медіаграмотності, які вже кілька десятиліть тому стали частиною шкільної програми на Заході [5, с. 7]. Медіаграмотність — це основа протидії інформаційно-психологічному впливу, засіб формування у молоді критичного мислення і інформаційної стійкості.

В основі медіаграмотності — уміння критично мислити. Критичне мислення означає мислення оціночне, рефлексивне, це відкрите мислення, що не визнає догм, яке розвивається шляхом нашарування нової інформації на власний життєвий досвід [4]. Або ж критичне мислення — це послідовність розумових дій, спрямованих на перевірку висловів або систем висловів з метою з'ясування їх невідповідності фактам, нормам або цінностям [1]. Критичність розуму характеризується умінням суворо оцінювати роботу думки (своєї і чужої), піддавати всебічній перевірці припущення, що висувуються, ретельно зважуючи усі доводи за і проти: умінням дивитися на свої (і чужі) припущення як на гіпотези, що потребують перевірки [10]. Іншими словами, критичне мислення — це форма практичної логіки, розглянутої всередині і залежно від контексту міркування та індивідуальних особливостей розмірковуючого суб'єкта [12].

Саме розвиток інформаційних технологій забезпечує практично цілодобове використання медіапростору для маніпуляцій суспільною думкою. Такий стан речей формує сталі інформаційно-психологічні загрози, і коли вони накладаються на ґрунт широкого психічного розладу населення, то виникають серйозні наслідки, які катастрофічно впливають на інформаційно-психологічну безпеку суспільства та держави. Україна у цьому плані — занадто вразлива: кожен третій українець — психічно хворий, хоча на обліку перебуває лише кожен сороковий. Може здатися, що в Україні психічно хворих більше, аніж у західних країнах, але це не так. За-

гроза Україні в тому, що система надання допомоги психічно хворим, їх облік, контроль над ними дуже далекі від західних критеріїв [3, с. 18].

Для того, щоб об'єктивно осягнути і оцінити медіаграмотність нашої молоді, нами було здійснено соціологічне анкетування серед студентів Національного технічного університету України "Київського політехнічного інституту імені І. Сікорського". Вибірка становила 214 респондентів — студентів різних факультетів університету. Отже, узагальнені і проаналізовані результати опитування наводимо нижче.

Відповідно до результатів опитування, більшість, а саме 60%, зрідка стежать за політичними подіями в країні та розвитком подій на її Сході. Дещо менше третини молоді впевнено слідкують за подіями в країні, а 10% — не особливо переймаються політичними процесами, якими живе країна.

У часи розвитку інтернет-технологій і соціальних мереж 30% опитуваних дізнаються про події в країні із соціальних мереж, а також приблизно стільки ж отримують інформацію від друзів та родичів. Сайти інтернет-медіа і телебачення залишаються також доволі поширеним джерелом інформації про події в країні. Кожен п'ятий дивиться телевізор і заглядає на тематичні інформаційні інтернет-медіа з метою огляду інформації про суспільно-політичні події і новини в країні. При цьому втрачають популярність радіо і друковані медіа. З радіо і друкованих ЗМІ респонденти майже не отримують інформації про події в країні.

Переважна більшість опитуваних довіряють офіційним сайтам українських медіа — це 77% респондентів. Кожен десятий респондент довіряє новинам із соціальних мереж, а 13% — взагалі не довіряють новинам із інтернету.

Далеко не усі читачі новин перевіряють інформацію на об'єктивність. Так, лише 23% респондентів мають звичку перевіряти інформацію, яка викликає сумніви чи подана односторонньо. Переважна більшість, а саме 77% респондентів, зрідка намагаються перевіряти інформацію на об'єктивність і репрезентативність, яку отримують із різних джерел масової інформації.

Що стосується довіри до джерел інформації, зокрема до соціальних мереж, то більшість респондентів (54%) довіряють інформації, яку отримують із соціальних мереж за умови, якщо таку інформацію поширюють відомі люди, медіа чи організації. Лише 7% довіряють авторитету друзів, а кожен четвертий опитуваний взагалі не довіряє інформації із соціальних мереж.

Найбільш популярною соціальною мережею, з якої отримують інформацію респонденти, на сьогодні є Facebook. Понад 80% опитуваних найчастіше дізнаються про новини саме із цієї соціальної мережі. Рівно стільки респондентів, скільки взагалі не читають новини із інтернету, а саме 13%, в той же час відповідно не читають й новини в соціальних мережах.

До речі, найбільша у світі соцмережа Facebook, яку щомісяця відвідують понад два мільярди людей, найпопулярніша і в Україні, і не тільки серед молоді. Нещодавно у ЗМІ оприлюднено дані про те, що майже 66,88% українців, які користуються інтернетом, мають сторінки у Facebook. Висновків з цих даних можна зробити кілька. Перший — свою інформаційну картину світу

українець на третину формує з повідомлень у соціальних мережах, передусім зі стрічки новин у Facebook. Другий — у зв'язку з істотним впливом FB на вітчизняне медіа-поле всі зміни інформаційної політики цієї соцмережі неодмінно відобразяться і на тому, скільки і яких новин дізнається українець [7].

Стосовно об'єктивності висвітлення інформації думки респондентів щодо роботи українських медіа дещо розбігаються. Так, немає однозначності у відношенні до українських медіа стосовно об'єктивності поданої ними інформації — 53% респондентів вважають, що українські медіа частіше подають об'єктивну інформацію, 40% — думають більш песимістично, вважаючи, що частіше необ'єктивну. При цьому 7% схиляються до думки, що українські медіа взагалі не вирізняються об'єктивністю у подачі інформації.

Стосовно об'єктивності інформації, яку подають російські медіа про Україну, маємо наступні результати дослідження. Так, 60% респондентів взагалі не читають російські медіа, 30% вважають інформацію із російських джерел масової інформації упередженою та необ'єктивною. Лише 7% респондентів схиляються до думки, що російські медіа частіше упереджені у висвітленні інформації про Україну, але не завжди, залишаючи їм якийсь запас довіри.

Також за результатами дослідження маємо данні щодо довіри респондентів до інформації із російських медіа, якщо вона суперечить інформації в українських медіа чи офіційній позиції української влади. У разі висвітлення суперечливої інформації, 57% читачів воліють ніколи не довіряти російським медіа, 37% — частіше не довіряють, ніж довіряють, 7% — мають окрему свою думку з цього приводу.

На жаль, але довіра до українських медіа з плином часу не покращується. Так, більшість, а саме 60% респондентів, вважають, що їх рівень довіри до українських медіа за останні два роки не змінився, 20% — налаштовані більш скептично, відзначаючи зниження рівня довіри до українських ЗМІ, і лише 13% більше почали довіряти українських медіа за останні два роки. При цьому 7% респондентів не мають однозначної думки з досліджуваного питання.

Більшість населення вважає, що отримує недостатньо інформації з українських медіа про ситуацію в країні, в тому числі на її Сході. Нестачу інформації відчувають 53% населення. Третину людей вже й не цікавить інформація про події в країні і на її Сході. Доволі незначний відсоток людей (13%) є задоволеними достатністю інформації, яку подають українські ЗМІ.

Цікаві результати нашого дослідження й щодо оцінки впливу новин про ситуацію в країні на самих людей. Тобто які враження, настрої виникають у людей найчастіше після перегляду випуску новин, завершення сесії читання новин на сайті, прослуховування випуску новин на радіо. Третина людей повністю зневірилися у тому, що відбувається, і найчастіше відчувають відчай. Водночас, 18% населення не полишає надія на краще, а 4% навіть горді тим, що відбувається в країні. Є й невтішна статистика — 12% населення вже страшно жити в країні, 10% відчувають презирство, по 4% припадає на крайності — відчуття людей щодо агресивності і байдужості. При цьому 14% не можуть однозначно відповісти, як на них впливають новини про ситуацію в країні.

Маємо також результати дослідження щодо непохитності думки людей про події і новини в країні. Так, 77% людей готові змінити свою думку з приводу важливих питань про ситуацію в країні під впливом інформації, висвітленої у медіа, у разі, якщо вона подана з різних сторін та має міцну доказову базу. Водночас 13% готові змінити думку у разі, якщо інформація подається у авторитетному медіа, якому довіряють. І лише 3% респондентів ніколи не збираються змінювати свою думку за будь-яких умов.

Більшість (57%) людей не є активними щодо здійснення коментування новин на сайтах, бажанням ділитися ними у профілях у соціальних мережах, обговорювати новини із батьками, друзями. При цьому все-таки 39% є доволі активними, а реальними активістами є не більше 4% населення.

Маємо також результати нашого дослідження і з приводу намагання людей іноді відмовитися від споживання новин у різних засобах масової інформації. Цікаво, що третина людей (33%) стежать за новинами тільки тоді, коли відбуваються важливі події. Є також ті, хто свідомо обмежують себе у споживанні інформації за певних умов. Так, інколи просто роблять перерву у споживанні новин 23%, а 27% намагаються уникати новин на певні теми (наприклад, які викликають негативні емоції). Водночас впевнено обмежують себе у новинах 17% респондентів, намагаючись взагалі менше читати і дивитися новин.

Отже, результати соціологічного дослідження свідчать про те, що сучасна молода людина активно користується соціальними мережами і власне з них здебільшого й отримує інформацію. Молодь цікавиться суспільно-політичними подіями в країні, але далеко не завжди розуміє і доволі зрідка перевіряє, наскільки об'єктивно подана інформація у ЗМІ.

З урахуванням цього, важливо, щоб українська молодь була медіаосвіченою, тобто вміючою перебірливо отримувати і користуватися інформацією, бути людиною критично мислячою.

Тому з метою організації ефективної протидії інформаційно-психологічним загрозам необхідно терміново зайнятися проблемою підвищення медіаграмотності населення, особливо молоді, яка ще не має життєвого досвіду і здатна вірити перекоханій інформації. Міжнародними документами — Грюнвальдською декларацією "Освіта для медіа та цифрового світу", Севільською конференцією "Медіаосвіта молоді", резолюцією Європарламенту щодо медіа грамотності у світі цифрових технологій — визначено, що медіаграмотність має бути базовим елементом політики у сфері споживання аудіовізуальної інформації, основою обізнаності громадян у питаннях прав людини, необхідною умовою для їх участі у демократичному житті суспільства. Саме тому, вважає заступник директора Інституту Інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки професор К. Левківський, в галузі освіти слід вибудувати освітню палітру так, щоб навчити і тих, хто навчається, і тих, хто навчає, критично сприймати різні види медіаінформації, формувати вміння визначати джерела медіатекстів, їхню спрямованість [9, с. 7]. Тобто питання стоїть у формуванні інформаційно-психологічної стійкості підростаючого покоління.

**ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

За нинішніх умов глибоко продумана політика в інформаційно-психологічній сфері — це сучасний ефективний засіб просування національних економічних інтересів на світові ринки, інструмент впливу на складні геополітичні процеси, утвердження України серед інших держав; всередині країни — це чинник захищеного сталого розвитку соціуму, його емоційно-психологічної діяльності. Як правило, недооцінювання загроз обходиться державі надзвичайно дорого та має важкі наслідки. Невдачі учасників геополітичного протистояння в переважній більшості випадків пов'язані саме з неточною оцінкою загроз та невжиття своєчасних заходів для їх нейтралізації [2].

Інформаційно-психологічні війни, як правило, не оголошують. Вони починаються з інформаційно-психологічних акцій, операцій та переростають у широкомасштабну інформаційно-психологічну війну, яка, на певних етапах, може затухати або вибухати з новою більш потужною силою. Переваги інформаційно-психологічної агресії в інформаційному суспільстві, порівняно з агресією військовою, економічною чи політичною, роблять операції інформаційно-психологічного впливу основною формою експансії, яка використовується політичним керівництвом держави для поширення свого впливу на інших суб'єктів геополітичної конкуренції з метою захисту національних інтересів і забезпечення державної безпеки [11, с. 293].

За нинішніх кризових умов, важлива продумана державна політика у інформаційно-психологічній сфері. Серед ключових складових цієї програми має стати медіаосвіта молоді як запорука протидії інформаційній агресії. Саме медіаграмотність молоді — ефективний захід протидії інформаційно-психологічним загрозам України, стійке підґрунтя для формування загальної суспільної стійкості інформаційно-психологічним загрозам.

Література:

1. Брюшинкин В.Н. Критическое мышление и аргументация / В.Н. Брюшинкин. — Калининград: Изд-во Калининг. гос. ун.-та, 2003. — С. 29—34.
2. Гмиза С. Военная розвідка в умовах сучасних світових викликів і воєнних загроз / С. Гмиза. — Наука і оборона. — № 2. — 2013. — С. 7—11.
3. Дружбляк Н. Кожен третій українець — психічно хворий —! // Н. Дружбляк // Високий замок. — 25.04. — 01.05.2013. — С. 18.
4. Загашев И.О., Заир-Бек С.И. Критическое мышление: технология развития / И.О. Загашев, С.И. Заир-Бек. — М.: "Скифия", 2003. — 284 с.
5. Иванов В. Інформаційні технології і міжособисте спілкування // Урядовий кур'єр. — № 170. — 20.09.2012. — С. 7.
6. Иванов В.Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В.Ф. Иванов, О.В. Волошенко; За науковою редакцією В.В. Різуна. — К.: Центр вільної преси, 2012. — 352 с.
7. Іщенко Н. Скільки новин потрібно для людського щастя [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://](https://ukurier.gov.ua/uk/articles/skilki-novin-potribno-dlya-lyudskogo-shastya/)

ukurier.gov.ua/uk/articles/skilki-novin-potribno-dlya-lyudskogo-shastya/

8. Квіт С.М. Масові комунікації: підручник для вищ. навч. закл. / С.М. Квіт. — К.: Києво-Могилянська академія: 2008. — 206 с.
9. Левківський К. Освітня палітра навчального процесу // Урядовий кур'єр. — № 170. — 20.09.2012. — С. 7.
10. Липкина А.И., Рыбак Л.А. Критичность и самооценка в учебной деятельности / А.И. Липкина, Л.А. Рыбак. — М.: Просвещение. 1968. — 142 с.
11. Манойло А. Государственная информационная политика в особенных условиях / А. В. Манойло. — М.: МИФИ, 2003. — 388 с.
12. Сорина Г.В. Критическое мышление: история и современный статус / Г.В. Сорина // Вестник Московского университета. — Сер. 7. Философия. — № 6. — 2003. — С. 97—110.

References:

1. Bryushinkin, V.N. (2003), "Critical thinking and argumentation", *Izd-vo Kalinig. gos. un.-ta*, vol. 3, pp. 29—34.
2. Gmiza, S. (2013), "Military intelligence in the context of modern world challenges and military threats", *Nauka i oborona*. vol. 2, pp. 7—11.
3. Druzhblyak, N. (2013), "Every third Ukrainian is mentally ill—!", *Visokij zamok*, vol. 25.04.2013, available at: <https://wz.lviv.ua/article/122789-kozhen-tretii-ukrainets-psykhichno-khvoryi> (Accessed 08 Feb 2018).
4. Zagashev, I.O. and Zair-Bek, S.I. (2003), *Kriticheskoe myshlenie: tehnologija razvitiya* [Critical thinking: technology development], Skifiya, Kyiv, Ukraine.
5. Ivanov, V. (2012), "Information technology and interpersonal communication", *Uryadovij kur'er*, vol. 170, pp. 7.
6. Ivanov, V. F. (2012), *Mediaosvita ta mediagramotnist': pidruchnik* [Media education and media literacy: a textbook], Centr vil'noi presi, Kyiv, Ukraine.
7. Ishchenko, N. (2018), "How much news is needed for human happiness", *Uryadovij kur'er*, available at: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/skilki-novin-potribno-dlya-lyudskogo-shastya/> (Accessed 08 Feb 2018).
8. Kvit, S.M. (2008), *Masovi komunikacii: pidruchnik dlya vishch. navch. zakl.* [Mass communication: textbook for higher educational institutions], Kievo-Mogilyans'ka akademiya, Kyiv, Ukraine.
9. Levkivs'kij, K. (2012), "Educational palette of educational process", *Uryadovij kur'er*, vol. 170, pp. 7.
10. Lipkina, A.I. and Rybak, L.A. (1968), *Kritichnost' i samoocenka v uchebnoj deyatel'nosti* [Criticality and self-esteem in learning activity], *Prosveshchenie*, Moscow, Russia.
11. Manojlo, A. (2003), *Gosudarstvennaya informacionnaya politika v osobennyh usloviyah* [State information policy in special conditions], MIFI. Moscow, Russia.
12. Sorina, G.V. (2003), "Critical thinking: history and modern status", *Vestnik Moskovskogo universiteta*, *Seriya 7. Filosofiya*, vol. №6, pp. 97—110.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2018 р.